

ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים / הרב מנשה בן-יוסף

מחלוקת הראשונים בענין נטילת לולב שבעה במקדש

שנינו במשנה (סוכה מא.) – "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה, ובמדינה יום אחד". ורש"י שם הביא את המקור לדין זה, דדרשינן בתורת כהנים – "ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים", ולא בגבולין שבעה ימים".

ובפירוש 'מקדש' ו'מדינה' נחלקו רש"י והרמב"ם. רש"י (שם) כתב – "במדינה - בירושלים, שאף היא בגבולין". ולדבריו, מקדש שבו לולב ניטל כל שבעה הוא רק המקדש עצמו.

אבל הרמב"ם בפי' המשנה שם כתב, וז"ל – "מדינה, היא שאר ארץ ישראל חוץ מירושלים, וכבר ביארנו זה במסכת מעשר שני". ולדבריו המקדש לענין זה כולל את כל ירושלים.

משמעות 'מקדש' ו'מדינה' בכל מקום שאמרו כן

והרמב"ם אזיל לטעמיה, שמפרש בכל מקום שנאמר בו 'מדינה' שהוא כל א"י חוץ מירושלים, והוא נוסף בזה על המשנה במע"ש (פ"ג מ"ד), שם אמרו - 'פירות בירושלם ומעות במדינה' וכו'. ומבואר בזה, שירושלים אינה בכלל 'מדינה'. וכן פירש גם בשקלים (פ"א מ"ג) גבי שולחנות שישבו במדינה בט"ו ובמקדש בכ"ה, ובעוד מקומות.

גם לענין תקיעת שופר בר"ה שחל להיות בשבת, ששנינו בו - 'במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה', כתב הרמב"ם שם בפירושו (ר"ה פ"ד מ"א) – "כבר ביארנו לך כמה פעמים, כי 'מקדש' נקראת ירושלים כולה. ו'מדינה', שאר ארץ ישראל". וכן פסק בידו החזקה (שופר ב ח).

ודברי הרמב"ם לגבי שופר מוכרחים לכאורה מן המשנה בר"ה, שאמרו שם (ר"ה כט:) – "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה... ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה, שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא - תוקעין, וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד". הרי שבירושלים היו תוקעין בכל העיר, ולא עוד אלא אף כל עיר שהיא קרובה ויכולה לבוא היו תוקעין בה, וא"כ 'מקדש' ששנינו שם ודאי כולל את כל ירושלים.

אמנם הראב"ד (שם) ועוד ראשונים חולקים גם בזה על הרמב"ם, וס"ל שאין תוקעין בשבת רק במקדש. ומ"ש דתוקעין בכל עיר שהיא רואה ושומעת את ירושלים, כתבו הראשונים דהיינו לאחר תקנת ריב"ז.

ודבריהם צ"ע לכאורה, שכפי הידוע, וכפי הנראה מכל דברי חכמים, לאחר החורבן לא היה עוד ישוב יהודי בירושלים, וכ"ש שלא היה שם ב"ד, ואיך אפשר ללוא של אחר חורבן נאמר שכל עיר שהיא רואה ושומעת תוקעין בה. גם לשון המשנה 'היתה' ירושלים יתירה על יבנה - משמע היתה בבנינה ועתה איננה, וזה מוכיח לכאורה שדין זה נאמר קודם חורבן.

אמנם גם אם לענין ר"ה שחל להיות בשבת, 'מקדש' פירושו ירושלים, עדיין אין מוכרח מזה שגם לענין לולב, 'מקדש' היינו ירושלים, שכן מצינו כמה מקומות בהם שנינו חילוק בין מקדש ומדינה, שבהם 'מקדש' היינו מקדש כפשוטו, וירושלים היא בכלל מדינה. כך שנינו (סוטה פ"ז מ"ו) – "ברכת כהנים כיצד, במדינה אומרים אותה שלש ברכות, ובמקדש ברכה אחת. במקדש אומר את השם ככתבו, ובמדינה בכנויו. במדינה כהנים נושאים את ידהו כנגד כתפיהו, ובמקדש על גבי ראשיהו".

וא"כ למדנו, שמצד משמעות לשון 'מקדש' ו'מדינה', אין להוכיח היאך פרושו לענין לולב, שאפשר שפירוש 'מקדש' הוא כל ירושלים, כמו שיותר מרווח לפרש כן לגבי שופר, ואפשר שפירוש מקדש דווקא, כמו שכן הוא לגבי ברכת כהנים.

מקומות שונים נקראו בתורה 'לפני ה'

שורש הנידון הוא בפירוש דברי התורה 'ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים', שמזה למדו בתורת כהנים, שנטילת לולב במקדש שבעה. והנידון הוא - היכן הוא 'לפני ה'. לדברי רש"י 'לפני ה' הוא במקדש, ולדברי הרמב"ם - בירושלים.

ובאמת המונח 'לפני ה' בהתייחסות למקום מסוים נמצא בתורה ביחס למקומות הרבה.

מצינו 'לפני ה' שנאמר על קודש הקדשים, כמו שנאמר (שמות טז לג) - "קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני ה' למשמרת לדרתיכם", וזה לפני הארון בקודש הקדשים כמו שמפורש (שם לד) - "ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת". וכן נאמר (ויקרא טז יג) - "ונתן את הקטרת על האש לפני ה'" והיינו בקדש הקדשים, כמו שדרשו מזה חכמים (יומא נג.) - "שלא יתקן מבחוץ ויכניס". וכן הוא בעוד מקומות.

מצינו גם 'לפני ה' שנאמר על ההיכל, כמו שנאמר במנורה (ויקרא כד ג) - "מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה'". ובלחם הפנים (שם ח) - "יערכנו לפני ה' תמיד". ובקטורת (שמות ל ח) - "ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני ה' לדרתיכם". וכן נאמר (ויקרא טז יח) - "ויצא אל המזבח אשר לפני ה'", ודרשו מזה (יומא נח.) - "זה מזבח הזהב", שכן 'המזבח אשר לפני ה' בא להדגיש, שמדובר בזה אשר בהיכל, לאפוקי מזבח החיצון, שנחשב לגביו כאינו לפני ה'.

עוד מצינו 'לפני ה' נאמר על העזרה [והיינו על עזרת ישראל, המקודשת בקדושת מחנה שכינה], כמו שנאמר בקרבן התמיד (שמות כט מב) - "עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני ה'". וכן נאמר (ויקרא א ה) - "ושחט את בן הבקר לפני ה'". וברוב המקומות שמוזכר בהם 'לפני ה' בתורה - הכוונה בהם לעזרה.

ומצינו גם 'לפני ה' הנאמר על ירושלים, כמו שנאמר לענין אכילת קדשים קלים ומעשר שני, שהם נאכלים בירושלים (דברים יב יז-יח) - "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ... כי אם לפני ה' א-להיך ותאכלנו במקום אשר יבחר ה' א-להיך בו". וכן נאמר לגבי שמחת הרגל [שהיא בבשר שלמים, ואכילתו בירושלים] (דברים טז יא) - "ושמחת לפני ה' א-להיך אתה ובנך ובתך ... במקום אשר יבחר ה' א-להיך לשכן שמו שם", וכן הוא בכמה מקומות המדברים מענין אכילת קדשים קלים ומעשר שני.

לענין מה דרשו 'לפני ה' על הר הבית

על הר הבית - מחנה לויה, לא מצינו בתורה את הלשון 'לפני ה', אולם מצינו כן במקרא בדברי הימים, שם נאמר (דה"ב כ ה) - "ועמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית ה' לפני הקציר החדשה", והחצר החדשה היא עזרת נשים, כמבואר בגמ' (פסחים צב. ובכ"מ), שחצר זו חידשו בה דברים, ואמרו טבול יום אל יכנס למחנה לויה, וזה אינו אסור אלא בעזרת נשים, כמבואר במשנה (כלים א ח) [כ"ה דעת תוס' בכ"מ וש"א"ר]. ואם היו יהושפט וכל יהודה לפני עזרת נשים, הרי היו בהר הבית, ושם נאמר (שם יג) "וכל יהודה עמדים לפני ה' גם טפם נשיהם ובניהם". ונאמר (שם יח) "ויקד יהושפט אפים ארצה וכל יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני ה' להשתחוות לה".

וכן דרשו חכמים מן המקרא (תהלים צח ו) - "בחצרות וקול שופר ריעו לפני המלך ה'", שבהר הבית מריעין בחצוצרות ובשופר כאחד, כמו שאמרו (ר"ה כז.) - "במה דברים אמורים [שתוקעין בשופר ובחצוצרות יחד] במקדש, אבל בגבולין: מקום שיש חצוצרות - אין שופר, מקום שיש שופר - אין חצוצרות. וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני, וכשבא דבר אצל חכמים

אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח **ובהר הבית בלבד**. אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה - דכתיב בחצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' - הוא דבעין חצרות וקול שופר, אבל בעלמא - לא".

ורבותינו האחרונים תמהו בזה, וז"ל הטורי אבן (ר"ה שם) - "ואני תמה, כיון דנפיק לה מ'הריעו לפני ה'", למה נוהגין כן בהר הבית, הא אין לפני ה' אלא מקדש לבד... והכי מוכח בכולה סדר קדשים, דאין לפני ה' אלא בעזרה". ובערוך לנר שם נדחק, וכתב דצ"ל דבכל מקום היתה קבלה בזה באיזה מקומות יהיו הדברים, אבל לא דיליף מלפני ה'".

והיה נראה לומר בזה, **דכל מקום במקדש - יש לו ענין המיוחד לו, וכשנאמר לפני ה' ביחס לענין זה הבינו חכמים, שכלפי מקום זה - נאמר לפני ה'**. נפרט. ישנו ענין העבודה, ומקומה המיוחד לה הוא העזרה, ועל כן כל שנאמר לפני ה' ביחס לעבודה - הבינו חכמים שהוא בעזרה. וישנו ענין השמחה, ומקומה המיוחד לה הוא ירושלים, שם שמחים לפני ה', ועל כן לפני ה' שנאמר לגבי שמחה מקומו הוא ירושלים. ויש עוד ענין במקדש, והוא ענין התפילה, ומקום זה הוא בהר הבית, כמו שמוכח ממקומות הרבה, וכ"כ הגר"א (ישעיה ב ב). וכן ביהושפט נאמר לפני ה' על הר הבית ביחס לתפילה שהתפללו שם יהושפט ויהודה, ועל כן כלפי תקיעה בשופר ובחצרות, שהוא ענין השייך לשבח ולתפילה, הבינו חכמים, שלענין זה הר הבית נקרא לפני ה'".

ובזה מבואר, שלא נזכר לפני ה' בתורה ביחס להר הבית, כיון שכל ענין התפילה במקדש לא נזכר בתורה, והיא מחידושו של שלמה המלך בבנותו את בית המקדש [והעומק בזה, שתפילה צריכה להתעורר מלמטה למעלה, והנכון הוא שישראל - הם יחדשו אותה]. ומשנתחדש ענין התפילה במקדש, נתחדש לו מקום, ונחשב הר הבית כלפני ה' לענין התפילה.

השמחה לפני ה' היא בירושלים וכדעת הרמב"ם

ועפ"ז היה נראה יותר כדעת הרמב"ם, שכאן נאמר **"ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים"**, והשמחה מקומה בירושלים, שבכל מקום שנאמר שם בתורה 'שמחה' לפני ה', הוא בירושלים [אלא שיש מקום לחלק בין שמחה במעשה כמו השמחה בנענוע הלולב, לבין שמחה באכילה כשאר המקומות בהם נאמר 'שמחה' לפני ה'].

ובאמת, שכדברי הרמב"ם מפורש בירושלמי, וציון לזה הבכור"י (תרנח). שם אמרו (סוכה ג יא) - "ולקחתם לכם - מכל מקום. ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים - בירושלים". עוד אמרו שם - "כתיב ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים". אית תניי תני בשמחת לולב הכתוב מדבר, אית תניי תני בשמחת שלמים הכתוב מדבר". וכשם שלמ"ד בשמחת שלמים הכתוב מדבר, ודאי לפני ה' הוא בכל ירושלים, שהיא מקום אכילת שלמים, כן גם למ"ד בשמחת לולב הכתוב מדבר - הוא בכל ירושלים.

השמחה לפני ה' בזמן הזה

והנה הביכורי יעקב בסי' תרנח יצא לחדש, דלדעת הרמב"ם אף בזמן הזה נטילת לולב כל שבעה בירושלים היא מן התורה, דכיון דקיי"ל דקדושה ראשונה קדשה לעת"ל, הרי אף כיום קרינן בירושלים לפני ה', ונוהגת בה מצות נטילת לולב כל שבעה.

ולכאורה דבריו מוכרחים, שא"א לומר שבזמן שהבית חרב, לא קרינן ביה לפני ה', שהרי בעבודת הקרבנות נאמר לפני ה', ואעפ"כ קיי"ל דמקריבין אע"פ שאין בית - הרי שאף כשהמקדש חרב, קרינן ביה לפני ה'. וכן לענין אכילת מעשר שני, שדינו להאכל בירושלים, ונאמר בו לפני ה', מבואר בגמ' (זבחים ס: ובעוד מקומות), דלמ"ד קדושה ראשונה קדשה לעת"ל, מן הדין היה לאכול מע"ש בירושלים אף בזמן הזה, אלא שמדרשה פרטית שהוקש מעשר לבכור, למדנו שאין אוכלים מע"ש כשאין מזבח בנוי.

אמנם מאידך, קשה הדבר מאוד מסברה, איך אפשר לבוא לפני ה', לראות את ביתו חרב, והיכלו שומם, ולשמוח ולרקד לפניו, והלא נצטוונו לקרוע בראותנו את המקדש חרב, ואיך נקרע את הבגד ביד האחת, ובשניה ננענע בלולב נענועי שמחה? וחז"ל אמרו (איכ"ר פרשה א) – "לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות לפני הקדוש ברוך הוא, ועכשיו בכיה סלקא בכיה נחתא", ואיך בעליה לרגל של בכי נהיה מצווים לשמוח? ואפשר היה לומר, שאע"פ שגם בזמן החורבן קרינן 'לפני ה', מכל מקום 'ושמחתם' אין שייך בזמן החורבן, ועל כן אין מצוה זו נוהגת בזמן החורבן. [ואף שמצוות שמחה ברגלים לא בטלה, שמחה שכל ענינה ומקומה הוא 'לפני ה' אין לה שייכות כאשר מקור השמחה - בית ה' - חרב, ונתון ביד זרים].

והביכורי יעקב עצמו דן לומר, שמא אין מצוה בזה"ז, דבזה"ז אין שייך 'ושמחתם', אלא שדחה זה, שהרי גם במע"ש נאמר 'ושמחת לפני ה'', ולא למדו מזה למעט אכילת מע"ש בירושלים בזה"ז - הרי ששייכת שמחה גם בזה"ז. אלא שיש לדחות, **דבמע"ש המצוה היא אכילה, אלא שנאמר בה גם לשון 'שמחה', ובזמן הזה - אף דלא שייכא שמחה, היה אפשר לאכול מע"ש בלא שמחה, אבל נטילת לולב בירושלים, שכל גדר המצוה היא 'ושמחתם לפני ה' א-להיכם' - היא לא שייכת בזמן שהמקדש חרב.**

ואמנם אין כח בידינו לדרוש דרשות ולחדש מכוחן דינים, אך כאן לעוצם הסברה היה נראה לומר כן, וכבר נתבאר שהבכור"י עצמו דן לומר כך, וכן היה מנהג ישראל תמיד, שלא חשו לומר שיש בזה"ז מצות נטילת לולב מן התורה בירושלים, ומנהגם של ישראל תורה.

[ומכאן יש ללמוד כיעור המנהג הרע, שנהגו בלא דעת, איזה בני תורה, לבוא למרגלות הר בית ה' לאחר חג השבועות, לפזז ולכרכר שם לכבוד התורה ואיך אפשר לבוא לפני ה', לפני ביתו החרב, ולשיר ולזמר שם, ונדע שמרן הגרש"ז היטב חרה לו מנהג זה].

ומלך רחמן ישוב וירחם עלינו ועל מקדשו, ויבנהו מהרה ויגדל כבודו, יאיר פניו, אבינו לבניו, אז נשמח לפניו, בלולב ומיניו, אמן.